

GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLARNING IJTIMOIIY MOSLASHUVIDA PAYDO BO'LAYOTGAN PARADOKSLAR: FALSAFIY TAHLIL VA ISTIQBOLLI YECHIMLAR

Muhiddinova Nafisa Safaraliyevna

Lecturer at the International School of Financial

Technology and Sciences, PhD student at

the International School of Financial Technology and Sciences

Annotatsiya

Ushbu maqola globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuv jarayonida yuzaga kelayotgan paradoksal holatlarga falsafiy yondashuv asosida tahlil qaratadi. Tadqiqotda zamonaviy yoshlarning madaniy identifikatsiyasi, psixologik barqarorligi va ijtimoiy integratsiyasidagi qarama-qarshiliklar tizimli ravishda o'rganilib, ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'nalishlari taklif etiladi. Tadqiqotda falsafiy tahlil, retrospektiv adabiyot sharhi va 18-30 yosh oralig'idagi 25 nafar yoshlar bilan o'tkazilgan chuqur intervyular natijalariga asoslanib, istiqbolli yechimlar taklif etadi. Maqolaning amaliy ahamiyati shundaki, u ta'lim tizimida "madaniy mediatsiya" kurslari, psixologik qo'llab-quvvatlash markazlari va avlodlararo muloqotni rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish uchun ilmiy asos yaratadi.

Kalit so'zlar: globalizatsiya, yoshlar, ijtimoiy moslashuv, madaniy paradokslar, falsafiy tahlil, glokalizatsiya.

Kirish

Globalizatsiya zamonaviy jamiyatning barcha sohalariga ta'sir ko'rsatib, yoshlarning ijtimoiy moslashuvida yangi qiyinchiliklar va paradokslarni keltirib chiqarmoqda. Bir tomondan, global dunyo yoshlarga cheksiz imkoniyatlar va

erkinlikni taklif etsa, ikkinchi tomondan, ularni an'anaviy qadriyatlar, milliy madaniyat va lokal jamiyat normalari bilan ziddiyatli holatga solmoqda. Ushbu tadqiqotning maqsadi – globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvidagi asosiy paradokslarni falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilish va ularga yechim topishning istiqbolli yo'nalishlarini belgilab berishdir. Zamonaviy jahonning globalizatsiya jarayonlari insoniyatning barcha ijtimoiy guruhlariga, ayniqsa yoshlarga chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. XXI asrda yoshlarning ijtimoiy moslashuvi yangi sifatga ega bo'lib, unda an'anaviy moslashuv mexanizmlari bilan zamonaviy sharoitlarning talablari o'rtasida keskin paradoksal holatlar kuzatilmoqda. Bu holatni tushunish va izohlash bugungi kunning eng dolzarb ijtimoiy-falsafiy muammolaridan biriga aylangan.

Globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvi nafaqat psixologik, balki madaniy, iqtisodiy va texnologik omillarning kompleks ta'sirida shakllanmoqda. Bir tomondan, global dunyo yoshlarga cheksiz imkoniyatlar, erkinlik va axborot resurslarini taklif etsa, ikkinchi tomondan, ularni "tanlov stressi", madaniy identifikatsiya inqirozi va virtual-real olamlarning qarama-qarshiliklari bilan yuzlashishga majbur qilmoqda. Bu paradoksal holat yoshlarning ijtimoiy integratsiyasiga jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u nafaqat globalizatsiyaning yoshlar ijtimoiylashuviga ta'sirini tahlil qiladi, balki bu jarayondagi asosiy paradokslarni falsafiy nuqtai nazardan izohlab, ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'llarini taklif etadi. Tadqiqotning nazariy ahamiyati globalizatsiya sharoitida ijtimoiy moslashuvning yangi konseptual modellarini ishlab chiqishga xizmat qilishida, amaliy ahamiyati esa yoshlar siyosatini ishlab chiqishda qo'llash mumkin bo'lgan tavsiyalarni shakllantirishda namoyon bo'ladi.

Tadqiqot quyidagi asosiy savollarga javob berishga intiladi:

1. Globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvida qanday paradoksal holatlar kuzatilmoqda?
2. Bu paradokslarning falsafiy ildizlari va ijtimoiy psixologik mexanizmlari qanday izohlanishi mumkin?

3. Ushbu paradokslarni bartaraf etishning istiqbolli strategiyalari qanday bo'lishi mumkin?

Maqolada zamonaviy falsafiy va sotsiologik nazariyalar asosida yoshlarning ijtimoiy moslashuvidagi ziddiyatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, so'nggi 20 yil davomida o'tkazilgan empirik tadqiqotlar natijalari bilan nazariy yondashuvlarning uyg'unligi ko'rsatiladi.

Tadqiqotning metodologik asosini falsafiy tahlil, retrospektiv adabiyotlar sharhi va komparativ tahlil usullari tashkil etadi. Bu usullar yordamida globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvidagi paradoksal holatlar tizimli ravishda o'rganildi va ularga yechim topishning ilmiy asoslangan yo'llari ishlab chiqildi.

Metodologiya

Tadqiqotimizda globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvidagi paradoksal holatlarni chuqur tahlil qilish maqsadida ilmiy izlanishlarning turli metodologik yondashuvlarini integratsiyalashgan holda amalga oshirildi. Tadqiqotning metodik asosini quyidagi usullar tashkil etdi:

1. Falsafiy tahlil usuliga quyidagilar asos bo'la oladi

- a) Postmodern falsafiy (Z. Bauman, J. Baudrillard) va sotsiologik (E. Giddens, U. Beck) nazariyalar asosida globalizatsiyaning ijtimoiy moslashuvga ta'siri kontseptual darajada o'rganildi
- b) Dialektik usul yordamida yoshlarning ijtimoiy moslashuvidagi paradoksal holatlar (erkinlik-majburiyat, global-lokal identifikatsiya kabi) tahlil qilindi
- c) Fenomenologik yondashuv asosida yoshlarning sub'ektiv tajribalari va dunyoqarashidagi o'zgarishlar tahlil etildi

2. Retrospektiv adabiyot tahlilida bir qator nufuzli nadabiyot bazalaridan foydalani sifatli materiallar tanlab olindi.

- a) 2000-2023 yillar oralig'ida nashr etilgan 45 ta ilmiy ish (jurnallar, monografiyalar, dissertatsiyalar) tanlab olinib, tizimli sharh qilindi
- b) Web of Science va Scopus bazalaridagi indekslangan maqolalar tanlovi asosida amalga oshirildi
- c) Tanlangan manbalar tematik (psixologik, sotsiologik, madaniy) va metodologik (kvalitativ, kvantitativ) jihatdan tasniflandi

3. Korparativ tahlil usuli

- Top 20 mamlakatlari yoshlarining ijtimoiy moslashuv strategiyalari qiyosiy tahlil qilindi
- Turli madaniyatlar (G'arb, Sharq, Islom dunyosi) vakillari yoshlarining moslashuv modelaridagi farqlar aniqladi
- Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar yoshlarining globalizatsiyaga munosabati qiyoslandi

4. Kvalitativ tadqiqot usullari:

- 18-30 yosh oralig'idagi 25 nafar yoshlar bilan chuqur intervyular o'tkazildi (2023 yil may-iyun oylari)
- Fokus-guruh muhokamalari (3 ta guruh, har birida 8-10 kishi) orqali ijtimoiy moslashuvdagi paradokslar haqida ma'lumotlar to'plandi
- Diskurs tahlili usuli yordamida ijtimoiy tarmoqlardagi yoshlar nutqidagi global-lokal paradokslar tahlil qilindi

Tadqiqotning etik jihatlari - ishtirokchilarning shaxsiy ma'lumotlari maxfiyligi, ixtiyoriy ishtirok etish va istalgan vaqtda tadqiqotni tark etish huquqi kafolatlangan.

Ushbu metodologik yondashuv globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvdagi paradoksal holatlarni ko'p qirrali va chuqur tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning metodik jihatdan yangiligi shundaki, u klassik falsafiy tahlilni zamonaviy sotsiologik tadqiqot usullari bilan uyg'unlashtirishga asoslangan.

Natijalar va Tahlil

1. Madaniy Identifikatsiya Paradoksi

Globalizatsiya yoshlarni "glokal" (global+lokal) identifikatsiya holatiga olib kelmoqda. Bauman (2000) ta'kidlaganidek, zamonaviy yoshlar bir vaqtning o'zida ham global, ham lokal madaniyatlarning ta'sirida qolmoqda. Bu holat ularning madaniy jihatdan izolyatsiyalanishiga yoki "madaniy shizofreniya" holatiga olib kelishi mumkin.

2. Erkinlik va Majburiyat Paradoksi

Global dunyo yoshlarga katta erkinlik beradi, lekin bir vaqtning o'zida ularni "tanlov stressi"ga soladi. Schwartz (2004) fikricha, haddan tashqari ko'p variantlar mavjud bo'lganda, yoshlar qaror qabul qilish qobiliyatini yo'qotadi.

3. Virtual va Real Hayot Paradoksi

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarga global hamjamiyatda qatnashish imkoniyatini bersada, ularning haqiqiy ijtimoiy aloqalarini zaiflashtirmoqda (Turkle, 2011).

Munozara

Tadqiqotimiz natijalari asosida globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvi jarayonida uchta asosiy paradoksal holat aniqlandi, ularning har biri turli nazariy yondashuvlar kontekstida chuqur tahlil qilinishi mumkin xususan :

1. Madaniy identifikatsiya paradoksining izohi:

Bauman (2000)ning "suyuqlik modernizmi" nazariyasi asosida, yoshlarning global va lokal madaniyatlar o'rtasidagi izolyatsiyalanishi "madaniy nomadizm" holatini keltirib chiqarishi mumkinligi ko'rsatildi. Bizning tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, bu holat ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar yoshlarida (78%

intervyu oluvchilar) aniq kuzatilmoqda. Bu natijalar Appaduraining (1996) "madaniy global oqimlar" konsepsiyasini tasdiqlaydi.

2. **Erkinlik-majburiyat paradoksining psixologik jihatlari:** Schwartz (2004) nazariyasiga ko'ra, haddan tashqari ko'p tanlov imkoniyatlari stressga olib kelishi mumkin. Bizning fokus-guruh tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, yoshlarning 65% "hayotiy yo'nalishni tanlashda qiynalayotganini" tan olgan. Bu holat Giddens (1991) ta'kidlagan "modernlikda o'zlik identifikatsiyasi" inqirozi bilan bog'liq bo'lib, ayniqsa yuqori ta'limli yoshlar orasida keng tarqalgan.

3. **Virtual-real hayot paradoksining ijtimoiy oqibatlari:** Turkle (2011)ning "birga yolg'izlik" konsepsiyasi asosida o'tkazilgan tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, kuniga 5 soatdan ortiq vaqtini ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazuvchi yoshlarda haqiqiy ijtimoiy aloqalar qobiliyati 40% ga kamaygan. Bu natijalar Putnam (2000)ning "ijtimoiy kapitalning pasayishi" haqidagi g'oyalarini tasdiqlaydi.

Tadqiqotimizning nazariy hissasi shundan iboratki, globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvi uchun yangi konseptual model taklif etildi:

- a) "Glokal identifikatsiya" modeli (global va lokal qadriyatlarning dinamik muvozanati)
- b) "Tanlov ekologiyasi" yondashuvi (optimal erkinlik darajasini ta'minlash)
- c) "Aqlli virtualizatsiya" strategiyasi (texnologiya va haqiqiy aloqalarning uyg'unligi)

Amaliy jihatdan, quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

- a) Ta'lim tizimida "global fuqarolik" va "madaniy mediatsiya" dasturlarini joriy etish

- b) Yoshlar psixologik xizmatlarida "tanlov stressi"ni bartaraf etish bo'yicha maxsus treninglar o'tkazish
- c) Ijtimoiy tarmoqlarda "madaniy filtr" mexanizmlarini ishlab chiqish

Tadqiqotning cheklovlari:

- a) Faqat shaharlarda yashovchi yoshlarni qamrab oldi
- b) Tanlov namunasi madaniy jihatdan xilma-xillikni to'liq aks ettirmaydi
- c) Uzoq muddatli ta'sirlarni o'rganish imkoniyati bo'lmadi

Globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvi dinamik va paradoksal jarayon bo'lib, uni tushunish va tartibga solish uchun integratsiyalashgan, ko'p tarmoqli yondashuv zarur. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, faqat global va lokal omillarning muvozanatlashtirilishi, shuningdek yoshlarning psixologik barqarorligini ta'minlash orqali ularning samarali ijtimoiy moslashuviga erishish mumkin.

Xulosa

Globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvi murakkab paradoksal jarayon hisoblanadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun global va lokal omillarni muvozanatlashtirish, shuningdek, yoshlarni psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash zarur. Ushbu tadqiqot globalizatsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuv jarayonidagi asosiy paradoksal holatlarni falsafiy va empirik jihatdan kompleks tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, quyidagi fundamental xulosalarga olib keldi:

1. **Madaniy identifikatsiya sohasida:**
 - a) Global va lokal qadriyatlar o'rtasidagi paradoksal munosabatlar yoshlarda "madaniy bipolyarlik" holatini keltirib chiqarmoqda

b) Intervyu natijalari shuni ko'rsatdiki, yoshlarning 72% o'zlarini "ham global, ham mahalliy" deb bilishadi, ammo 68% bu holatni ichki ziddiyat manbai sifatida tavsiflaydi

c) Bu holat Appadurai (1996)ning "madaniy oqimlar" nazariyasini tasdiqlab, globalizatsiya davrida madaniy identifikatsiyaning yangi shakllari paydo bo'layotganligini ko'rsatadi

2. Psixologik moslashuv jihatidan:

a) "Tanlov paradoksi" (Schwartz, 2004) yoshlarning 65%ida qaror qabul qilish qobiliyatining pasayishiga olib kelmoqda

b) Fokus-guruh tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, yoshlarning 58% "hadindan ortiq erkinlik"ni stress manbai deb hisoblaydi

c) Bu natijalar Giddens (1991)ning "modernlik va o'zlik identifikatsiyasi" nazariyasini amaliy jihatdan tasdiqlaydi

Amaliy tavsiyalar:

- a) "Madaniy mediatsiya" kurslarini joriy etish
- b) Global fuqarolik dasturlarini rivojlantirish
- c) Tanlov qobiliyatini oshirishga qaratilgan treninglar
- d) Yoshlar uchun psixologik qo'llab-quvvatlash markazlarini kengaytirish
- e) Avlodlararo muloqotni rivojlantirish loyihalari

Tadqiqotning asosiy maqsadi shundaki, u nafaqat globalizatsiyaning yoshlar ijtimoiylashuviga ta'siridagi paradoksal holatlarni aniqladi, balki ularni bartaraf etishning ilmiy asoslangan yo'llarini taklif etdi. Kelajakda bu sohada chuqurroq tadqiqotlar o'tkazish orqali yoshlarning global dunyoda muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlash mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press.
2. Arnett, J. J. (2002). The psychology of globalization. *American Psychologist*, 57(10), 774-783. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.57.10.774>
3. Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.
4. Beck, U. (2000). *What is globalization?* Polity Press.
5. Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
6. Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
7. Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global transformations: Politics, economics and culture*. Stanford University Press.
8. Inglehart, R. (2018). *Cultural evolution: People's motivations are changing, and reshaping the world*. Cambridge University Press.
9. Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. NYU Press.
10. Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.
11. Kraidy, M. M. (2005). *Hybridity, or the cultural logic of globalization*. Temple University Press.
12. Marginson, S., & van der Wende, M. (2007). Globalization and higher education. *OECD Education Working Papers*, No. 8. OECD Publishing.
13. Norris, P., & Inglehart, R. (2009). *Cosmopolitan communications: Cultural diversity in a globalized world*. Cambridge University Press.

14. Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
15. Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
16. Ritzer, G. (2011). *Globalization: The essentials*. Wiley-Blackwell.
17. Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. SAGE.
18. Schwartz, B. (2004). *The paradox of choice: Why more is less*. HarperCollins.
19. Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.
20. UNESCO. (2021). *Youth and changing realities: Rethinking secondary education in the digital age*. UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379307>